

INSCRIPTIILE DIN SCYTHIA MINOR, vol. I (*Histria și împrejurimile*), culese, traduse, însoțite de comentarii și indici de D. M. Pippidi, București, 1983, 544 p. + 94 planșe aparte.

Publicarea izvoarelor scrise este indispensabilă studiului istoriei patriei. Este drept că pentru epoca veche, știrile scrise sînt completate, dacă nu cumva sînt suplinite în întregime (îndeosebi pentru perioada preistorică), cu descoperirile arheologice. Dar este evident pentru oricine că o singură dovadă scrisă, precisă, este mai convingătoare decît argumentele cele mai chibzuite rezultînd din cercetarea arheologică.

De aceea, pentru cei ce trudes spre cunoașterea istoriei vechi a României, editarea izvoarelor reprezintă o activitate de primă importanță, care face de acum posibilă trecerea la lucrări de sinteză de mai mare amploare. Aș aminti aici seria de monografii publicate în colecția *Biblioteca de arheologie*, din care pînă acum au apărut nu mai puțin de 40 de volume, precum și cele două colecții de izvoare scrise: una intitulată *Izvoare privind istoria României*, din care au apărut pînă acum 4 volume, cealaltă *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor*, care formează obiectul acestei prezentări.

Dacă datele cuprinse în izvoarele literare sînt practic epuizate — ele fiind cunoscute în amănunțime, iar șansele de a face noi descoperiri fiind minime în acest domeniu —, izvoarele epigrafice sînt practic, cel puțin pentru încă o lungă perioadă de timp, inepuizabile. De asemenea, descoperirile epigrafice creează posibilitatea adîncirii analizei izvoarelor scrise și arheologice, concu-rînd la cunoașterea mai bună a istoriei

noastre vechi și aducînd, nu o dată, date de primă importanță asupra istoriei antichității greco-romane și a celei romano-bizantine.

Publicarea inscripțiilor cunoaște o veche tradiție în istoriografia românească. De la umaniștii transilvăneni din secolele XVI—XVII (Mezerzcius, Zamosius etc.) și învățații istorici Miron Costin și Dimitrie Cantemir la istoriografia din epoca romantismului revoluționar din secolul trecut (August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu, Cezar Bolliac și alții), epigrafia a străbătut o perioadă de pionierat, nu o dată presărată de erori, dar aducînd servicii inestimabile progresului cercetării istorice.

Epigrafia a devenit o disciplină operînd după criteriile riguroase ale științei abia începînd cu Gr. Tocilescu (1850—1909), profesor la Universitatea din București și director al Muzeului Național de Antichități. El a publicat un număr important de inscripții grecești și latine din Dobrogea și Dacia, îndeosebi în revista *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen* ce apărea la Viena. De aici, ele au fost preluate în impozanta culegere *Corpus Inscriptionum Latinarum*, III, care și-a început apariția în 1873, în două părți, sub conducerea marelui istoric și epigrafist Theodor Mommsen (1817—1903); la acestea s-au adăugat în 1902 alte două „fascicule” de proporții tot atît de impunătoare.

Un loc important în studiile epigrafice din țara noastră deține Vasile Pârvan (1882—1927), cunoscut îndeobște prin monumentală sa operă *Getica* (1926), dar care a consacrat o parte din eforturile sale studiilor de epi-

grafie; se pot aminti în acest sens *Știri nouă din Dacia Malvensis* (1912) și vol. IV și VII din monografia *Histria*, unde a inițiat săpături începând din anul 1914.

După dispariția prematură și pînă azi regretată de acei dintre elevii săi care au mai rămas printre noi, diferite instituții academice din țară (precum Muzeul Național de Antichități sau Institutul de Studii Clasice din Cluj) și muzee regionale au continuat publicarea unor loturi mai mari sau mai mici de inscripții descoperite în diferite locuri ale pămîntului românesc. Multe dintre ele au fost inserate, în dată după descoperire, în buletinul periodic *Année épigraphique* publicat de revista parisiană *Revue archéologique*.

Astfel încît, răspîndirea prin diverse publicații de specialitate, unele tot mai rare și greu accesibile, ca și editarea în condiții nu totdeauna satisfăcătoare (din punct de vedere științific, dar și grafic) a făcut ca folosirea izvoarelor epigrafice să devină tot mai dificilă chiar pentru specialiști. De aceea, odată cu crearea Institutului de Arheologie din București în 1956, s-a hotărît constituirea a două colective de epigrafiști, la București și Cluj-Napoca, avînd misiunea de a publica pe criterii moderne inscripțiile antice (grecești și latine) din Dacia și Dobrogea (*Scythia Minor*). După aproape două decenii de studii, revizuirii și publicări de noi documente, nu în puține cazuri de o valoare deosebită, republicarea izvoarelor epigrafice a debutat în 1975 prin colecția *Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor*, sub redacția prof. D. M. Pippidi și I. I. Russu; pînă acum au apărut deja 7 volume, cel puțin tot atîtea aflîndu-se pe mesele de lucru ale epigrafiștilor. Apariția primelor volume este legată de pregătirea celui de-al VII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină, desfășurat la Constanța în septembrie 1974; acesta a reunit învățați din toată lumea, care au putut lua astfel cunoștință de activitatea epigrafică din țara noastră.

Colecția apare în două serii. Din prima, *Inscripțiile Daciei romane*, au apărut pînă acum mai multe volume: I, 1975 — *Diplomele militare și tăblițele cerate* (sub redacția lui I. I. Russu);

II, 1976 — inscripțiile din Oltenia și Muntenia (de Gr. Florescu și autorul acestor rinduri); III (partea 1), 1976 — inscripțiile din Banat (sub redacția lui I. I. Russu); III (partea 2), 1980 — inscripțiile de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa (sub redacția lui I. I. Russu). Seria a doua, *Inscripțiile din Scythia Minor*, a fost concepută în cinci volume, precum urmează: I, inscripțiile de la Histria și împrejurimile sale; II, inscripțiile de la Tomis; III, inscripțiile de la Callatis; IV, inscripțiile din zona Tropaeum Traiani — Axiopolis; V, inscripțiile cuprinse în zona dintre Capidava și gurile Dunării. Gruparea s-a făcut astfel, încît primele trei volume să cuprindă inscripțiile din cetățile grecești de pe țărmul mării și din apropierea lor, ele fiind din punct de vedere cronologic cele mai vechi, dar și cele mai numeroase și deosebit de valoroase; celelalte două — inscripțiile de pe frontiera dunăreană a imperiului (*limes*), pînă la punctul de întîlnire cu teritoriile orașelor pontice. În funcție de dificultățile de realizare a volumelor, apariția lor nu a urmat înșiruirea de mai sus, astfel încît au văzut pînă acum lumina tiparului doar volumele I (1983) și V (1980), celelalte trei fiind în stadiu avansat de pregătire. Deosebit de aceste serii, dar în cadrul aceleiași colecții, Em. Popescu a publicat în 1976 *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*.

Cea mai recentă apariție din seria *Inscripțiile din Scythia Minor* (vol. I, 1983), cuprinzînd inscripțiile de la Histria și din împrejurimile acesteia, se datorează lui D. M. Pippidi, adînc cunoscător al istoriei antichității greco-romane, profesor la Universitatea din București și pînă nu de mult director al Institutului de Arheologie. Pregătirea volumului cu inscripțiile histriene a fost precedată de numeroase studii, de ansamblu sau de detaliu, din care se pot aminti aici *Contribuții la istoria veche a României* (două ediții, 1958 și 1967), *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit* (Berlin, 1962), *Studii de istorie a religiilor antice* (1969), *I Greci nel Basso Danubio* (Milano, 1971), *Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire* (București-Amsterdam,

1975). Publicarea inscripțiilor histriene aduce o nouă contribuție la opera învățatului, reprezentând chiar în ochii săi încununarea activității de o viață consacrată științei și învățămîntului universitar.

Volumul (544 pag.) însumează un număr de 430 de inscripții grecești și latine, însoțite de o ilustrație bogată, conștind din desene (publicate în text) și fotografii (grupate în 94 de planșe aparte). După *cuvîntul introductiv* al autorului, în care se expune stadiul publicării inscripțiilor antice din țara noastră, urmează prezentarea *cadrelor geografice*, precum și a *cadrelor istorice* al desfășurării vieții cetății întemeiate de milesieni pe malul lacului Sinoie.

Sînt prezentate apoi *Mărturiile literare antice despre Histria și teritoriul său* (extrase din scriitori antici: Herodot, Diodor din Sicilia, Appian, Dio Cassius, Strabo, Pliniu cel Tânăr etc.). De asemenea, sub titlul *Prosopografii*, sînt grupați, pe două pagini, străinii stabiliți vremelnice sau statornic la Histria, precum și numele histrienilor atestați în orașe de la Marea Neagră sau din sudul egeic și mediteranean (ca monumentul celor doi histrieni, tată și fiu, aflat acum în muzeul din Fireu).

Corpus-ul propriu-zis cuprinde două părți: inscripții de la Histria (323 de piese, cele mai numeroase și importante); inscripții din împrejurimile Histriei (54 piese); cîteva fragmente diverse. Publicarea fiecărei inscripții cuprinde, conform criteriilor stabilite nentru întreaga colecție, date tehnice, bibliografie, textul inscripției (în limba greacă sau latină) însoțit de traducere românească, comentariu epigrafic, istoric și onomastic, după caz.

Inscripțiile de la Histria sînt grupate într-o anumită ordine: decrete ale sfatului și adunării poporului; decrete ale unor asociații sau triburi; decrete ale unor cetăți străine în cinstea histrienilor; scrisori și hotărîri ale unor guvernatori romani; dedicații ale sfatului și poporului histrian; dedicații ale asociațiilor și triburilor; dedicații ale unor preoți, magistrați și persoane particulare; inscripții pe clădiri; inscripții pe baze de statui și alte monumente onorifice; liste de nume; pietre de mormînt; miliarii și diplome militare.

Multe din aceste inscripții aduc știri unice, fără de care destule pagini din istoria noastră veche ar rămîne necrise. Astfel este decretul (descoperit în 1959) în cinstea solilor trimiși la Zalmodegikos, căpetenie getică din Dobrogea (secolul III î.e.n.). Și mai important este decretul sfatului și adunării histrienilor în cinstea lui Agathoclea, fiul lui Antiphilos, în care nise relatează misiunea acestuia pe lângă regele get Rhemaxos, probabil stăpînind în stînga Dunării, numit în inscripții drept protector al cetăților grecești (în text, în traducerea prof. D. M. Pippidi: „orașele grecești de sub oblăduirea regelui Rhemaxos“). Acest rege, ca și fiul său Phradmon sînt necunoscuți altfel și este greu de spus ce am ști fără această inscripție despre formațiunile politice getice de după Dromichaites. În această inscripție, Dobrogea antică poartă denumirea de Scythia, astfel avînd a fi denumită și provincia creată de împăratul Dioclețian (sfîrșitul secolului al III-lea e.n.); în istoriografia modernă, ea poartă numele *Scythia Minor*, spre a o deosebi de „Scythia Mare“ nord-pontică.

De asemenea, și decretul în cinstea lui Aristagoras, fiul lui Anatourios, datînd de la mijlocul secolului I î.e.n. (două fragmente descoperite de Gr. Tocilescu și V. Părvan), reluat și interpretat cu mai bine de 25 de ani în urmă de D. M. Pippidi, este un document de mare valoare istorică, ilustrînd, alături de decretul cetățenilor din Dionysopolis în cinstea lui Acornion, relațiile dintre Burebista și cetățile pontice. Ele se adaugă paginilor scrise de geograful Strabo și completează istoria geto-dacilor în vremea celui mai mare rege al lor.

Contribuții esențiale la istoria veche a României aduce epigrafia și pentru perioada de după intrarea Dobrogei sub dominația Romei. As aminti aici doar *Hotărîcia consularului Laberius Maximus*, a cărei importanță depășește istoria Dobrogei, prin contribuțiile inedite la istoria Imperiului roman, sau cele privind organizarea comunității cetățenilor pontice (*koinon*) cuprinzînd șase, apoi cinci orașe (*Hexapolis*, respectiv *Pentapolis*).

Deosebit interes prezintă alte decrete, precum cel pentru Diogenes al lui Diogenes (secolul III î.e.n.), bine-

făcător al cetății în moment de tristețe; interesantă este mențiunea că personajul onorat a închinat un templu muzelor (*Mouseion*), stîrnind entuziasmul lui V. Părvan, care vede în acesta „o universitate și o academie, în înțelesul actual al acestor cuvinte“. De asemenea, merită cel puțin o mențiune mai multe inscripții din secolele II—III e.n., atestînd existența unor *hymnodoi*, „cîntători de imnuri“, și prin urmare preocupări în cetatea histrienilor pentru o viață muzicală, fie și cu ocazia unor sărbători precum cele în cinstea lui Dionysos. Inscriptiile rețin nu o dată momente dramatice din viața cetății; iar una, atestînd refacerea, pe timpul lui Gordian al III-lea, unei construcții *ruinate de vechime*, pune chiar la îndoială știrea din *Historia Augusta* potrivit căreia Histria ar fi fost distrusă de goți în anul 238.

Inscripțiile strînse în volum ne prezintă și alte aspecte ale istoriei Histriei, precum raporturile dintre cetate și alte orașe grecești, dintre cetate și autoritățile imperiale, precum și organizarea teritoriului. Asupra acestui din urmă aspect, o serie de date găsim și în partea a doua a *corpus*-ului (p. 437 și urm.), care cuprinde nu mai puțin de 54 de inscripții, cele mai multe în limba latină. Ele ne fac cunoscut numele unor sate (*vici*), purtînd numele întemeietorului (*vicus Quintionis*, *vicus Secundini*, *vicus Celeris*), precum și altele cu nume getodacic (*Arcidava*, *Buteridava*). Ele erau locuite de cetățeni romani (*cives Romani*), trăind alături de autohtoni sau alți coloniști (*Lai*, *Bess*; *consistentes*). Deosebit de interesante sînt inscripțiile atestînd hotărnicia făcută din ordinul guvernatorului provinciei, între o proprietară de pămînturi, Messia Pudentilla, și *vicani Buteridavenses*, ca și plîngerea locuitorilor din Chora Dagei, datînd din anul 160, contra vexațiunilor la care sînt supuși („Noi, locuind și avînd-ne așezarea în preajma drumului public, sîntem împovărați de sarcinile și corvezile la care sîntem obligați a face față“; ei își exprimă speranța — de altfel nedezmințită, cum reiese din partea finală a inscripției — că li se va face dreptate. „ca să putem rămîne în satul nostru și să nu fim nevoiți să pribegim pe alte meleaguri“).

Șirul exemplurilor ar putea continua încă, dar lăsăm cititorilor bucuria de a le descoperi singuri. Deoarece, deși volumul este adresat cu precădere lumii savante, conținînd texte dificil de înțeles chiar pentru specialiști, însoțirea lor de traduceri într-o limbă elegantă și aleasă amintind de traducătorul *Poeticelor* lui Aristotel, precum și comentariile bogate, unele adevărate studii independente, ușurează consultarea cărții deopotrivă de cititorul de rînd și istoric. Utilizarea volumului este facilitată și de indicii bogați și sistematici cuprinzînd: nume de persoane în texte grecești; nume de persoane în texte latine; nume romane sau de origine romană în texte grecești; nume trace, microasiatice, iraniene și altele; denumiri geografice; regi și căpetenii traco-geto-dace; împărați romani și familiile lor; Imperiul roman: administrație, demnitari civili și militari, trupe, oșteni, flotă; orașe grecești: instituții, magistraturi, onoruri și privilegii; viața religioasă; termeni și expresii notabile; începuturi de inscripții versificate. Indicii reprezintă astfel o sistematizare a principalelor probleme și date ale *corpus*-ului de inscripții istriene, facilitînd cercetarea deopotrivă pentru specialiștii în epigrafie și istorici în general.

Volumul I din *Inscripțiile din Scythia Minor* reprezintă o contribuție, după părerea noastră cea mai de seamă din cele aduse pînă acum, la istoria Histriei; este momentul a aminti aici că sub îngrijirea prof. D. M. Pippidi se publică seria de monografii *Histria*, ajunsă la al șaselea volum. Dar, totodată, acest *corpus* prezintă contribuții de valoare unică la istoria veche a României, în egală măsură la istoria cetăților pontice, a societății geto-dace înainte de cucerirea romană și la istoria Moesiei Inferioare în epoca principatului. Ca la fiecare apariție a unei din cărțile sau studiile prof. D. M. Pippidi, istoricii îi sînt recunosători, iar pentru mulți, mai tineri sau deja la maturitate în munca de cercetare, profesorul este un exemplu de erudiție, sacrificiu și onestitate științifică.